

УДК 94: 329. 15] (477. 82) “1980 – 1985”

ЛЬВІВ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРЕБУДОВИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

Олександра ЧУРА

Прес-центр Львівського національного університету імені Івана Франка

На зламі 80-х років XX ст. внаслідок монопольного панування КПРС політичне і соціально-економічне становище СРСР набувало ознак глибокої системної кризи. Влада в країні зосереджувалася у вузькому колі осіб, що оточували Генерального секретаря і входили до складу Політбюро ЦК. Відставання НТП ставало дедалі безнадійніше. Радянські підприємства були неконкурентоспроможні, а наприкінці періоду застою не мали змоги навіть відтворювати закордонні виробничі зразки. Добробут радянських громадян був на низькому рівні. Країна поступово просувалася до колапсу. Особливо помітними деструктивні ознаки були на периферії країни, яка виконувала роль постачальника товарів широкого вжитку для комуністичної метрополії у Москві. Відтак, досліджено соціально-економічне і політичне становище Львова.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, політичне становище, комуністичні структури, виробничі об'єднання, соціальна інфраструктура.

Вигаданий виробничий механізм планової радянської економіки в Радянському Союзі завжди був малоефективний, позаяк працював за умов відсутності ринкових відносин, осердям яких є приватна власність. Усуспільнені засоби виробництва, а відтак результати праці, штучно здешевлена вартість робочої сили, громіздкий адміністративний апарат приводили до неефективного використання корисних копалин і перманентно трансформували виробничий процес у постійну гонитву за завищеними плановими показниками. Якщо темпи зростання національного прибутку в СРСР у восьмій п'ятирічці (1966–1970) склали 41%, то в дев'ятій (1971–1975) – 28%, у десятій (1976 – 1980) – 17%, а середньорічні темпи приросту національного доходу, відповідно, 7,8%, 5,6%, 4,3%. Втім, найбільшою небезпекою було зростаюче відставання в науково-технічному прогресі від передових країн світу. Станом на 1985 р. частка СРСР у світовому валовому продукті впала до 14,7%, тим часом як у США зросла до 28,5%¹.

Відтак, до середини 80-х років XX ст. народногосподарський комплекс Радянського Союзу був у жалюгідному стані. У порівнянні зі світовими стандартами соціально-економічного розвитку його виробничі показники ніколи не вирізнялися високим рівнем. Доказом слугував перманентно низький стан добробуту громадян СРСР. Як наслідок, одним із багатьох невдалих експериментів КПРС реформувати країну і зберегти провладний статус була спроба втілити комплекс політико-економічних нововведень, знаних як перебудова. Тому рішення квітневого пленуму ЦК КПРС 1985 р. були на часі. На ньому новообраний керівник СРСР М. Горбачов повідомив про плани

¹ Верт Н. История советского государства 1900–1991 / Н. Верт. – М., 1992. – С. 450.

їеребудовних перетворень. На першому етапі мали механічно прискорити соціально-економічний розвиток плановим ресурсом без запровадження ринкових новацій. Йшлося про пришвидшення дії вже чинного способу виробництва. Складовими того економічного курсу мали стати стрімкий науково-технічний прогрес, розширення прав підприємств, активізація людського фактору у вигляді відновлення роботи рад трудових колективів. У протилежному випадку ігнорування соціально-економічних негараздів загрожували комуністичній монополії на владу в поліетнічній, різнорелігійній країні і могли позбавити правлячу КПРС провладного статусу.

Не дивно, що темпи промислового розвитку в УРСР знижувалися на 2%–3% щорічно. Від 1961 до 1985 р. удвічі зменшилася рентабельність заводів і фабрик республіки. Швидко зношувалися основні виробничі фонди, частка старих підприємств в Україні стрімко збільшувалася. Рівень їх спрацьованості зріс від 28% у 1961 р. до 43% у 1985 р.² У 1970 р. 1000 мешканців підрадянської України мали 172 радіоприймачі, 151 телевізор, 140 швейних машинок, 137 пральних машин, 82 холодильники, 81 велосипед, 80 мопедів, 71 фотоапарат, 32 порохотяги, 18 мотоциклів, 11 автомобілів³. Черга на отримання житла в 1980 р. налічувала 1 638 6 сімей, а в 1988 р. – 2 395 3 сімей⁴. Серед 434 міст України газифікованими були 408. Жителі 927 селищ міського типу могли користуватися газом у 686 населених пунктах, газопостачання було лише у 2 319 селах, котрих в Україні налічувалося 8 878 одиниць⁵. Водопроводом користувалися жителі 409 міст, 746 смт. та 756 сіл; каналізацією, відповідно, 317, 319, 104⁶. Для п'ятдесяти одного мільйону населення УРСР у 70-х роках ХХ ст. діяли: 29 971 середня школа, 138 вищих навчальних закладів, 16 509 дитячих садків, 4 693 медичні установи, 508 санаторіїв, 317 будинків відпочинку, 25 783 бібліотеки, 25 414 клубних установ, 28 231 кінотеатр, 115 театрів, 201 музей⁷.

У порівнянні з 1980 р. у 1985 р. виробництво електроенергії у Львівській області скоротилося на 281 млн. квт., видобування кам'яного вугілля – на 1,4 млн. т., нафти – на 71 тис. т., природного газу – на 749 млн. куб. м., калійних добрив – на 1,2 тис. т., хімічних волокон – на 1,3 тис. т., металорізальних верстатів – на 169 штук, будівельної цегли – на 65,4 млн. штук, велосипедів та мопедів – на 136 тис. штук, автобусів – на 400 штук, кранів – на 3 тис. штук⁸. Не кращим було становище в сільському господарстві, скорочення посівних площ на 1,4 тис. га. негативно відбивалося на його ефективності. Тому в

² Кульчицький С. В. Україна на зламі історичних епох / С. В. Кульчицький. – К., 2000. – С. 115.

³ Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – Київ, 1989. – С. 32–36.

⁴ Там само. – С. 47.

⁵ Там само. – С. 46.

⁶ Там само. – С. 49.

⁷ Там само. – С. 50–66.

⁸ Держкомстат УРСР. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 4.

аграрному секторі динаміка поступальної генези упродовж другої половини 80-х років ХХ ст. скоротилася на 3,5%⁹. Середньорічні темпи приросту показників економічного і соціального розвитку області в 1976–1980 рр. становили 5,2%, а від 1981 до 1985 р. – 4,8%, втративши 0,4%. Роздрібний товарообіг державної і кооперативної торгівлі позбавився 2,3%, а обсяги реалізації побутових послуг – 1,6%¹⁰. Введення в дію загальної корисної площі житлових будинків зменшилося на 50 тис. кв. м.,¹¹ кількість загальноосвітніх шкіл змаліла на 22 одиниці, дошкільних закладів – на 25¹², лікарень – на 97¹³.

Позаяк наукових студій, присвячених соціально-економічним і політичним передумовам запровадження перебудови, обмаль, спробуємо простежити становище Львова і його мешканців напередодні перебудови. Джерельну базу наукової розвідки складають офіційні статистичні збірки, призначені для службового користування, аналітичні матеріали, статuti правлінь, неопубліковані таємні компартійні документи та періодика.

На зламі 80-х років ХХ ст. Львів залишався найбільшим промисловим містом у західних областях УРСР і займав сьоме місце за чисельністю і площею, поступаючись Києву, Харкову, Дніпропетровську, Донецьку, Одесі і Запоріжжю серед обласних центрів республіки¹⁴. Його соціально-економічний потенціал майже на половину перевищував виробничі потужності інших обласних центрів Галичини, Волині, Закарпаття чи Буковини. Площа Львова охоплювала 160 кв. км: саме місто 10 722 га, а разом з приєднаними селищами міського типу Брюховичі, Винники і Рудно – 15 965 га¹⁵. Збільшуючись на 13 тис. осіб щорічно, тут мешкало 767,2 тис. осіб¹⁶. Кількість померлих з розрахунку на тисячу осіб постійно збільшувалася: у 1980 р. вона склала 7,5 % усього населення міста, у 1990 р. – 8,5%, у 1991 р. – 8,6 %¹⁷. У Львові жили 79,5% українців, 15,8 – росіян, 1,6% – євреїв, 1,2% – поляків, 0,7% – білорусів, 1,2% – інших¹⁸. За гендерною ознакою: чоловіків – 48,5%, жінок – 51,5%¹⁹. Загальна кількість

⁹ Держкомстат УРСР. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 5.

¹⁰ Там само. – С. 8

¹¹ Там само. – С. 108.

¹² Там само. – С. 8.

¹³ Там само. – С. 124.

¹⁴ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. – Львів, 2006. – С. 9.

¹⁵ Виконком Львівської міської ради народних депутатів. Економічні показники по місту Львову станом на 1 січня 1990 року. – Львів, 1990. – С. 3.

¹⁶ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. Статистичний збірник. – Львів, 2006. – С. 24.

¹⁷ Міністерство статистики. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області 1991 році. – Львів, 1992. – С. 28.

¹⁸ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. – Львів, 2006. – С. 26.

¹⁹ Там само. – С. 24.

працюючого населення склала 587 тис. осіб²⁰. 75,3% робочих місць покривалися власними трудовими ресурсами, 24,7% – за рахунок м'ягтнкової міграції²¹. У 1985–1989 рр. число працівників, які доїжджали з периферії, склало 160 тис. осіб щорічно, а в 1990–1991 рр. – 85,3 тис.²²

У Львові було 130 виробничих об'єднань (537 тис. працівників), 10 вищих навчальних закладів (56,4 тис. студентів), 26 технікумів (31,7 тис. учнів), 31 училище (49,5 тис. учнів), 116 шкіл (5,5 тис. вчителів і 103,4 тис. учнів), 172 дитячих садки (32,3 тис. дітей), 36 лікувальних закладів (6 тис. лікарів), 118 бібліотек (5 млн. примірників), 53 клуби (26,4 тис. місць), 57 кінотеатрів (17,5 тис. місць), 17 готелів (3 тис. місць), 10 музеїв (1.5 млн. відвідувань за рік), 9 театрів (1,4 млн. відвідувань за рік), 15 санаторіїв (1,5 тис. ліжок), 202 дитячі табори відпочинку (31,3 тис. місць)²³. Діяло 1 576 підприємств роздрібною торгівлі загальною площею 107 тис. кв. м., 1 073 – закладів громадського харчування та 966 каварень і ресторанів (87 тис. місць)²⁴.

Роздрібний товарообіг державної та кооперативної торгівлі налічував 1 млрд. 253 млн. крб. і складав половину обласного показника²⁵. Товарообіг на одного мешканця Львова в 1985 р. становив 1 631 крб., 1990 р. – 2 427 крб., 1991 р. – 4 099 крб.²⁶ Торгова площа крамниць Львова у 1985 р. налічувала 107,3 тис. кв. м, у 1986 р. ця кількість складала 113,6 тис. кв. м, 1987 р. – 115,6 тис. кв. м, 1988 р. – 131,4 тис. кв. м.²⁷ Обсяги реалізації платних послуг у 1985 р. становили 146,9 млн. крб., 1990 р. – 224,1 млн. крб., 1991 р. – 352,9 млн. крб.²⁸ В обігу п'яти колгоспних ринків було у 1985 р. – 59,1 млн. крб., 1989 р. – 51,4 млн. крб., 1990 р. – 77,9 млн. крб., 1991 р. – 153,7 млн. крб. Індекс цін у 1985 р. становив 94,7%, 1989 р. – 116,8%, 1990 р. – 155,8%, 1991 р. – 222,5 %²⁹.

²⁰ Львовский горком компартии Украины. Исполком Львовского городского совета народных депутатов. Комплексный план экономического и социального развития г. Львова на 1986–1990 гг. – Львов, 1987. – С. 8.

²¹ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. Статистичний збірник. – Львів, 2006. – С. 8.

²² Головне управління статистики у Львівській області. Баланс трудових ресурсів за 1991 рік. – Львів, 1990. – С. 4.

²³ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. – Львів, 2006. – С. 54 – 56.

²⁴ Держкомстат УРСР. Місто Івано-Франківськ серед обласних центрів України. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 3–71.

²⁵ Міністерство статистики України. Народне господарство Львівської області у 1991 р. – Львів, 1992. – С. 61

²⁶ Міністерство статистики. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області 1992 році. – Львів, 1993. – С. 99.

²⁷ Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 98.

²⁸ Міністерство статистики. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області 1992 році. – Львів, 1993. – С. 113.

²⁹ Міністерство статистики. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області 1991 році. – Львів, 1992. – С. 83.

У 1970 р. львівські медичні заклади обслуговувало 4 116 лікарів, 1980 р. – 5 176, 1985 р. – 6 041, 1896 р. – 6 060, 1987 – 6 251, 1988 р. – 6 416³⁰. Кількість середнього медичного персоналу складала: у 1970 р. – 7 448 осіб, 1980 р. – 8 993, у 1985 р. – 9 873, 1986 р. – 9 957, 1987 – 10 379, 1988 р. – 10 504³¹. Станом на 1980 – 1981 рр. за парти львівських шкіл сіли 98 600 учнів, 1985 – 1986 рр. 103 400, 1987 – 1988 рр. – 103 800, 1988 – 1989 рр. – 140 000³². У 1980 р. кількість дошкільних закладів у Львові складала 166 одиниць, 1985 р. – 172, 1986 р. – 174, 1987 р. – 177, 1988 р. – 181³³. У дитсадках перебувало в 1980 р. 30 064 дітей, 1985 р. – 32 213, 1986 р. – 33 302, 1987 р. – 33 234, 1988 р. – 33 508³⁴. Кількість бібліотек становила у 1980 р. 115 закладів³⁵. По місту курсувало 238 трамваїв, 232 тролейбуси. Львів'ян обслуговували 2 300 таксофонів і 85 тис. домашніх телефонів. За умов хронічної нестачі місто щорічно отримувало 360 тис. куб. м води, з яких 200 тис. м. куб. йшло безпосередньо населенню. На кожного жителя Львова припадало 263 л. води на добу³⁶.

Міський житловий фонд налічував у 1980 р. – 18 млн. 200 тис. кв. м, у 1985 р. – 21 млн. 200 тис. кв. м, 1986 р. – 21 млн. 800 тис. кв. м, 1987 р. – 22 млн. 300 тис. кв. м, 1988 р. – 23 млн. 100 тис. кв. м. У 1981 – 1985 рр. було введено в дію 1 млн. 368 тис. кв. м. корисної житлової площі, з них 275 кв. м у 1985 р.³⁷ В середньому на одного мешканця припадало 13,8 кв. м житла³⁸. Помешкання львів'ян на 94,4% було обладнано водопроводом, 94,4% – каналізацією, 68,3 – центральним опаленням, 93,1% – газом³⁹. Якщо на покращення житлових умов у 1975 р. очікувало 64,9 тис. сімей, то у 1980 р. – 71,8 тис. сімей, 1985 р. – 78,8 тис. сімей, 1986 р. – 83,2 тис. сімей, 1987 р. – 85,1 тис. сімей, 1988 р. – 88,8 тис. сімей, 1989 р. – 97,5 тис. сімей, 1990 р. – 98,6 тис. сімей, 1991 р. – 100 тис. сімей⁴⁰. Отримали житло в 1985 р. – 2 321 сім'я, 1986 р. – 3 137 сімей, 1987 р. – 3 551 сім'я, 1988 р. – 3 876 сімей, 1989 р. – 4 710 сімей 1990 р. – 3 697 сімей, 1991 р. – 3 579 сімей, що в середньому складало від 3% до 5%. 30% претендентів очікували на житло

³⁰ Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 157.

³¹ Там само. – С. 159.

³² Там само – С. 128.

³³ Там само. – С. 137.

³⁴ Там само. – С. 138.

³⁵ Там само. – С. 147.

³⁶ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. – Львів, 2006. – С. 88.

³⁷ Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 111.

³⁸ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. – Львів, 2006. – С. 38.

³⁹ Там само. – С. 38.

⁴⁰ Держкомстат УРСР. Місто Івано-Франківськ серед обласних центрів України. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 3–71.

від 1 до 5 років, 40% – від 6 до 10 років, 30% – від 10 до 20 років⁴¹. Для того, щоб до 2000 р. усі львів'яни отримали житло, місто повинно було збудувати 133 тис. квартир з розрахунку, що чисельність мешканців становитиме 935 тис. жителів⁴².

У 1985 р. місто заробляло і витрачало близько 100–130 млн. крб. за рік, а районні бюджети становили 10–15 млн. крб. Головним джерелом доходів були податки: 45% – відрахування з товарообороту роздрібною і кооперативною торгівлі, 45% – від прибутку виробничих об'єднань, 10% – від державного страхування, туризму, проведення культурно-спортивних заходів тощо. 70% коштів скеровувалося в райони і 30% йшло на загальноміські потреби. 80% видатків забирала розбудова і благоустрій міста й 20% – соціальні програми. Утримання органів державної влади коштувало 1 млн. крб. щорічно. Місто могло розраховувати на 1 млн. готівки для господарських потреб⁴³.

Серед найважливіших видів продукції підприємства Львова виробляли за рік 14 тис. автобусів, 21 тис. автотранспортувачів, 1 753 конвеєри, 457 металорізальних верстатів, 700 тис. телевізорів, 104 тис. мопедів, 150 тис. велосипедів, 300 тис. газових плит, 139 тис. газових колонок, 205 млн. електроламп, 12 млн. штук трикотажних виробів, 10 млн. пар взуття, 11 млрд. 720 млн. сигарет, 520 тис. кавомлинок, на 148 тис. крб. ювелірних виробів, 720 тис. цегли⁴⁴. У харчовому секторі виробничі показники були такі: м'яса – 42 тис. т., ковбаси – 17 тис. т., консервів – 11 тис. туб, хліба – 70 тис. т., молока – 80 тис. т. дріжджів – 6 тис. т., цукерок – 61 тис. т., макаронів – 13 тис. т., маргарину – 29 тис. т., горілки – 2,6 тис. дкл., вина – 1,5 тис. дкл., пива – 6,3 тис. дкл.⁴⁵ Загалом у місті у 1985 р. вироблено продукції на суму 3 812 843 крб., 1986 р. – 3 983 493 крб., 1987 – 4 316 214 крб., 1988 – 4 538 013 крб., 1989 – 4 712 319 крб., 1990 – 4 867 850 крб., 1991 – 9 728 051 крб.⁴⁶

Середньомісячна зарплата робітників і службовців у 1980 р. становила 173 крб., 1985 р. – 182,6 крб., 1990 р. – 255,8 крб.⁴⁷ Найбільше львів'яни заробляли у промисловому секторі, де середня заробітна платня була 188,6 крб. Тут зарплатня коливалася від 282,9 крб., у працівників паливно-енергетичного

⁴¹ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. – Львів, 2006. – С. 38.; Міністерство статистики України. Народне господарство Львівської області у 1991 р. – Львів, 1992. – С. 94.

⁴² Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 4 (Львівський обком Компартії України). – Оп. 43. – Спр. 9. – Арк. 11.

⁴³ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 45. – Спр. 11. – Арк. 119–120.

⁴⁴ Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Львів у цифрах. Статистичний збірник. – Львів, 2006. – С. 74–75.

⁴⁵ Там само. – С. 76.

⁴⁶ Там само. – С. 9.

⁴⁷ Міністерство статистики УРСР. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області у 1990 році. – Львів, 1991. – С. 54.

комплексу до 152,1 крб. у працівники легкої і харчової галузей. Найменше заробляли трудівники системи освіти та науки – 127,2 крб., культури та спорту – 123,9 крб., охорони здоров'я – 121,8 крб.⁴⁸

Упродовж 60-х – першої половини 80-х років ХХ ст. внаслідок комуністичного господарювання виробничий комплекс Львова переживав не найкращі часи. Старанно приховувана компартійною пропагандою низхідна економічна динаміка все ж давала про себе знати низьким соціальним забезпеченням львів'ян. Наприклад, у 1976–1980 рр. збудовано 1 млн. 368 тис. кв. м. житла, у 1981–1985 рр. – 1 млн. 205 тис. кв. м., у 1985–1988 рр. – 1 млн. 25 тис. кв. м.⁴⁹ У Шевченківському районі в 1983 р. введено в дію житло загальною площею 73,4 тис. м², то у 1984 р. – 52,8, а у 1988р. – 47,1⁵⁰. Капітально відремонтованого житла в 1983 р. здано 3,9 тис.м², 1984 р. – 6,3, 1985 р. – 5,3⁵¹. Середніх шкіл у Львові в 1981 р. було 117, 1986 р. – 116, 1990 р. – 114, 1991 р. – 111 шкіл⁵². У 1976–1980 рр. введено в дію 14 170 учнівських місць, у 1981–1985 рр. ця кількість зменшилася до 9 088 місць. Після проголошення перебудови ситуація погіршилася значно: 1985 р. “стало в лад” 1 908 учнівських місць, то у 1986 р. – 1 176 учнівських місць⁵³. Упродовж 1976–1980 рр. введено в дію 8 130 місць в дитячих дошкільних закладах, у 1981–1985 рр. – 4 090 місць⁵⁴. Якщо в 1980 р. в місті ввели в дію 240 лікарняних ліжок, то у 1985 р. ця кількість скоротилася до 120⁵⁵. Кількість клубних установ і будинків культури впродовж 1980–1985 рр. зменшилася від 600 до 200 закладів⁵⁶.

Комуністичні структури Львова та області створено у 1939 р. за наказом Політбюро ЦК ВКП(б) згідно до постанови “Про створення комуністичних організацій у Західній Україні і Західній Білорусії”⁵⁷. Визначальним завданням роботи компартійних установ було створити глибоко продуману систему управління, яка гарантувала б проросійський контроль над усіма сферами суспільної діяльності. В 1985 р. компартійну організацію міста очолював міський комітет – міськком, який підпорядковувався обласному комітетові – обкомові.

⁴⁸ Міністерство статистики України. Народне господарство Львівської області у 1991 р. – Львів, 1992. – С. 60–61.

⁴⁹ Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 110.

⁵⁰ Шевченківський райком компартії України м. Львова. Шевченківський район в ХІІ п'ятиріччі (1981–1985 роках). – Львів, 1985. – С. 11.

⁵¹ Там само. – С. 12.

⁵² Міністерство статистики. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області 1992 році. – Львів, 1993. – С. 143.

⁵³ Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. – Львів, 1989. – С. 116.

⁵⁴ Там само. – С. 118.

⁵⁵ Там само. – С. 122.

⁵⁶ Там само. – С. 120.

⁵⁷ Нариси історії Львівської обласної партійної організації. – Львів, 1981. – С. 38.

Обком об'єднував 123 154 комуністи, 19 сільських райкомів, 6 міськкомів, 6 міських райкомів та 6 парткомів з правами райкому та керував низовими партійними організаціями, які налічували 3 107 первинних партійних установ, 2 796 цехових парторганізацій і 5 562 партійні групи⁵⁸. За соціальним складом це 45% робітників, 42% службовців і 13% селян⁵⁹. Загальна кількість керівного апарату партійних органів Львівщини нараховувала 1 886 управлінців. З них: апарат обкому – 301 особа, львівського міськкому – 48 осіб, райкомів Львова – 340 осіб, області – 805 осіб⁶⁰. Решту склали працівники підвідомчих організацій на зразок Університету марксизму-ленінізму, видавництва “Вільна Україна”, системи партійних архівів тощо. Грошовий баланс Львівського обкому зафіксовано на рівні 11 948 тис. крб. прибутку та 8 021 тис. крб. видатків⁶¹. До Москви було перераховано 2 792 тис. крб., що складало 25% надходжень партійної організації області⁶².

Чисельність комуністів Львова в 1985 р. налічувала 60 251 особу – 5,7% від кількості його жителів. За національним складом: українців – 60,8%, росіян – 31,9%, євреїв – 3,2%, білорусів – 1,6%, поляків – 0,9%, вірмен – 0,2%, татар – 0,2%, молдаван – 0,1%, грузин – 0,09%, болгар – 0,05%. За соціальним складом: службовців – 49,9%, робітників – 48,5%, селян – 2,5%, освітнім: партійна освіта – 70%, вища освіта – 44,8%, інша – 55,1%, гендерним: 62,5% чоловіків і 34,5% жінок⁶³. Середній вік партійних працівників був 45 років, а керівників – 50 років⁶⁴. Типовий стаж роботи на зайнятій партійній посаді складав 10–15 років⁶⁵.

У міськкомі працювало 48 осіб: 38 – керівників, 10 – техперсоналу. Перший секретар міськкому заробляв 390 крб., другий – 340 крб., секретар – 310 крб., завідувач відділу та голова парткомісії – 280 крб., інструктор – 220 крб., бухгалтер – 140 крб., технічний секретар – 120 крб., стенографіст – 115 крб. Фонд місячної зарплати відповідальних працівників складав 9,3 тис. крб., технічних – 1,2 тис. крб.⁶⁶ Міський комітет КПРС-КПУ опирався на 5 районних комітетів Львова – райкомів, які носили однойменні з адміністративними районами назви. Найбільша кількість комуністів концентрувалася у Ленінському РК – 14 681, Залізничному – 14 373, Радянському – 11 672, Червоноармійському – 10 392, Шевченківському – 8 983⁶⁷.

За штатним розписом у райкомах працювало від 21 до 26 осіб керівного і до 10 осіб обслуговуючого персоналу. У Залізничному районі трудилися 24 керівні

⁵⁸ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 62. – Спр. 415. – Арк. 23.

⁵⁹ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 59. – Спр. 138. – Арк. 1.

⁶⁰ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 62. – Спр. 423. – Арк. 1.

⁶¹ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 62. – Спр. 425. – Арк. 4.

⁶² ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 62. – Спр. 419. Арк. 11.

⁶³ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 59.- Спр.138. – Арк.32.

⁶⁴ Підраховано авторкою за : ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 56.- Спр.12. – Арк.23.

⁶⁵ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 59.- Спр.11. – Арк.47.

⁶⁶ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 56. – Спр. 198. – Арк. 3–5.

⁶⁷ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 56. – Спр. 174. – Арк. 7–9.

особи і 9 обслуговуючих, у Ленінському – 26 і 10, Радянському – 21 і 8, Червоноармійському – 25 і 8, Шевченківському – 22 і 8. Всього у райкомах працювало 118 партійців і 43 техпрацівники. Перший секретар райкому отримував 330 крб., другий – 280 крб., секретар – 260 крб., заввідділом – 230 крб., інструктор – 200 крб., бухгалтер – 140 крб., технічний секретар – 120 крб., машиністка – 115 крб., прибиральниця – 85 крб. Місячний фонд зарплати налічував 25,9 тис. крб. у керівництва та 5,3 тис. у техперсоналу⁶⁸.

Райкоми Львова курували 986 первинних, 535 цехових партійних організацій і 2 591 партгруппу, які склали компартійну мережу Львова⁶⁹. Особливо великі парторганізації, де на обліку перебувало понад тисячу комуністів, діяли на правах райкому, тобто мали право прийому в партію. До них належали комуністичні спілки ВО “Електрон” – 2 081 комуніст, ВО “Головлівпромбуд” – 1 862, ВО імени Леніна – 1 693, ВО “Кінескоп” – 1 615. Проте більшість львівських підприємств і організацій нараховувала до 300 членів КПРС. Серед них парткоми ВО “Маяк” – 298 партійців, міське УМВС – 276, ЛПГІ – 223⁷⁰. Підрахунок показав, що це наближено 5,1% від кількості трудового колективу будь-якого львівського підприємства.

Парткомівські посади були звільнені, тобто підпорядковувалися партійному керівництву, фінансувалася з бюджету обкому і передбачали виконання лише партійних доручень, а не профільної роботи підприємства. До складу парткомів входило від 5 до 10 оплачуваних осіб. Це секретар, заступник, завсекторами, голова парткомісії, інструктор, техсекретар і статистик. Зарплатня залежала від величини парторганізації. Скажімо, секретарі прирівняних до райкому парткомів ЛДУ, ЛПІ, ВО імени Леніна отримували найбільше – 320 крб., ВО “Головлівпромбуд” – 280 крб., “Полярон” – 240 крб., ДБК – 213 крб. Їх заступники отримували від 280 крб. до 192 крб., техсекретарі – 115 крб., статистики – 100 крб.⁷¹ Крім того, в місті при обкомі діяв будинок політпросвіти, де працювало 9 осіб, а при райкомах – кабінети політпросвіти, де працювало 10 осіб із середньою зарплатою – 180 крб.

Бюджети міськкому і райкомів Львова наповнювалися з обласної партійної скарбниці, яка фінансувалася за рахунок щомісячних грошових внесків членів КПРС області. При доходах до 70 крб. комуністи щомісячно сплачували 10 коп., від 71 крб. до 100 крб., – 20 коп., від 101 крб. до 150 крб. – 30 коп., від 151 крб. до 250 крб. – 1% від зарплати, понад 250 крб. – 2%, понад 300 крб. – 3%⁷².

Утримання комуністичних структур Львова у 1985 р. коштувало обласній партійній скарбниці 842 104 крб.: Ленінський РК забирав 200 381 крб., Радянський – 151 242 крб, Залізничний – 210 053 крб, Шевченківський –

⁶⁸ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 56. – Спр. 198. – Арк. 6.

⁶⁹ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 43. – Спр. 9. – Арк. 49.

⁷⁰ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 56. – Спр. 174. – Арк. 10.

⁷¹ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 56. – Спр. 198. – Арк. 11–17.

⁷² Статут Комуністичної партії Радянського Союзу. – Київ, 1990. – С. 15.

123 930 крб, Червоноармійський – 156 498 крб. З них: зарплатня відповідальних працівників – 612 846 крб.: Ленінський РК – 145 824 крб., Радянський – 108 696 крб, залізничний – 154 932 крб., Шевченківський – 88 524 крб., Червоноармійський – 114 888 крб. Заплатня технічного персоналу – 91 836 крб., Ленінський РК – 23 196 крб., Радянський – 17 520 крб., залізничний – 24 480 крб., Шевченківський – 12 000 крб., Червоноармійський – 14 640 крб. Господарські витрати: міськком – 129 889 крб., Ленінський РК – 10 715 крб., Радянський – 12 478 крб., залізничний – 10 481 крб., Шевченківський – 11 441 крб., Червоноармійський – 13 515 крб. На утримання будинків політпросвіти затрачалося ще 37 758 крб.: Ленінський РК – 8 422 крб., Радянський – 8 551 крб., залізничний – 10 592 крб., Шевченківський – 3 954 крб, Червоноармійський – 6 239 крб. Проведення міської партійної конференції коштувало 48 тис. крб.⁷³

Отже, на початку перебудови соціальне становище, а відтак політичний статус мешканців Львова був помітно поляризований. Його чільну ланку займала керівна меншість. Це – очільники комуністичних структур і директорський корпус, знані як партноменклатура. Пересічна більшість мешканців міста мала значно нижчий рівень добробуту, що викликало її закономірне обурення. Подібна ситуація була характерною для усього радянського соціуму, що й стало однією із ключових причин запровадження союзним компартійним керівництвом перебудовних реформацій з метою зберегти політичний монополізм КПРС.

L'VIV BEFORE THE PERESTROIKA: SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL DISCOURSE

Oleksandra CHURA

Press Center of Ivan Franko National University of Lviv

At the turn of the 80-ies of the XX century the political and socio-economic situation of the USSR was gaining features of a deep system crisis due to monopoly domination of the Communist Party. All the power was concentrated in a narrow circle of people surrounding the Secretary-General and those who belonged to the Politburo. The backlog was becoming ever more futile. Soviet enterprises were uncompetitive and at the end of the period of stagnation they lost the ability they had even to reproduce overseas production samples. The welfare of Soviet citizens was tangible and left much to be desired. The country was gradually moving to collapse. Especially noticeable were destructive signs on the periphery of the country that served as a supplier of consumer goods to the communist metropolis in Moscow.

Therefore, scientific research explores the socio-economic and political situation in Lviv, the prejudice of implementing reconstructive reforms as a key factor in the introduction of the latter.

Key words: socio-economic development, political situation, the communist structures, industrial associations, social infrastructure.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016

⁷³ ДАЛО. Ф. 3. – Оп. 59. – Спр. 176. – Арк. 26–83.